

І. М. Цэван, аспірант.

*Навуковы кіраўнік – І. А. Малахава,
доктар педагагічных навук, дацэнт*

АСНОЎНЫЯ ПРЫНЦЫПЫ САЦЫЯКУЛЬТУРНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ДЗІЦЯЧЫХ МАСТАЦКІХ КАЛЕКТЫВАЎ ФАЛЬКЛОРНАГА КІРУНКУ

Дзіцячыя мастацкія калектывы фальклорнага кірунку ў сістэме ўстаноў культуры і адукацыі нашай краіны займаюць значнае месца. Сацыякультурная дзейнасць гэтых калектываў адбываецца з улікам пэўных прынцыпаў, абгрунтаваных і распрацаваных даследчыкамі ў розныя гістарычныя перыяды.

Прынцып у педагогіцы сацыякультурнай дзейнасці разумеецца як «найбольш агульнае палажэнне, якое адлюстроўвае аб'ектыўна існуючыя, унутрана абумоўленыя, неабходныя і ўстойлівыя сувязі і адносіны, якія складваюцца падчас стварэння, засваення, захавання і распаўсюджвання каштоўнасцей культуры і прадвызначаюць іх скіраванасць, характар, змест і формы» [1, с. 30]. Прынцыпы падвержаны бесперарыўнай трансфармацыі, абумоўлены новай сацыякультурнай сітуацыяй, зменамі ў розных галінах жыцця грамадства, а таксама ўсё новымі патрэбнасцямі і інтарэсамі людзей.

Даследчыкі Я. Д. Грыгаровіч, А. Д. Жаркоў, Т. Р. Кісялёва, Ю. Д. Красільнікаў, І. А. Малахава, Я. І. Смірнова, Б. А. Цітоў, В. М. Чыжыкаў і інш. вывучалі прынцыпы сацыякультурнай дзейнасці. Аднак у кожнага з навукоўцаў прадстаўлены ўласны іх пералік, і часта прынцыпы не ўзгоднены або трактаваны аўтарамі па-рознаму. Акрамя гэтага, прынцыпы сацыякультурнай дзейнасці недастаткова грунтоўна разглядаліся ў дачыненні да практыкі менавіта дзіцячых мастацкіх калектываў фальклорнага кірунку. З улікам практыкі дзейнасці дадзеных калектываў у сучасных умовах, мы лічым правільным вылучыць наступныя прынцыпы сацыякультурнай дзейнасці.

Прынцып прыродаадпаведнасці, як адзін з асноўных, абумоўлены фактарамі натуральнага, прыроднага развіцця асобы. Ва ўмовах мастацкага калектыву ўлік узроставых і індывідуальных асаблівасцей дыктуе падбор пэўных сродкаў, форм і метадаў работы, а таксама размеркаванне роляў і функцый паміж дзецьмі. Арыентацыя на асаблівасці кожнага ўдзельніка, яго мастацкія,

інтэлектуальныя здольнасці, рысы характару, інтарэсы патрабуе ад кіраўніка пэўных намаганняў і высокага ўзроўню кваліфікацыі, апоры на станоўчае ў дзіцяці, на моцныя бакі яго асобы.

Прынцып гуманізму і дэмакратызму ў мастацкім калектыве прызнае каштоўнасць чалавека як асобы, яго права на свабоду, шчасце, развіццё і праяўленне сваіх здольнасцей. Гуманізм прад'яўляе грамадству высокія патрабаванні годнага, паважлівага стаўлення да чалавека, прызнанне яго самай высокай каштоўнасцю на зямлі. Прынцып гуманізму ў мастацкім калектыве прадугледжвае выхаванне на этнічных, агульнанацыянальных і агульначалавечых каштоўнасцях і рэалізуецца шляхам дастойных адносін да ўсіх дзяцей, разумення міласэрнасці, дабрыні як першай ступені гуманізму, прызнання права кожнага быць самім сабой, быць паважаным.

Прынцып спалучэння этнакультурнага і полікультурнага выхавання ў дзейнасці калектываў вельмі важны. Толькі засвоіўшы культурныя ўзоры і нормы свайго этнасу, можна зразумець і «прыняць» каштоўнасці іншых народаў свету і тым самым больш глыбока ўсвядоміць свае. Сапраўды, «апора на этнакультурную аснову, гэта значыць прыманне за аснову роднага, ідэнтычнага ўнутранай прыродзе асобы ў адпаведнасці з нацыянальнай прыналежнасцю, дае кожнай асобе магчымасць перайсці (ад блізкага да далёкага, ад простага да складанага) да разумення агульначалавечага і ў перспектыве інтэграваць у сусветную цывілізацыю і культуру» [2, с. 9].

На прынцып актыўнасці і ініцыятывы, як адзін з асноўных, указвалі вучоныя М. А. Арыярскі, А. Д. Жаркоў, В. В. Пярвушына, В. М. Чыжыкаў і інш. У мастацкім калектыве маецца магчымасць рэалізаваць уласную патрэбнасць у самавыяўленні і самасцвярджэнні, пашырыць дыяпазон сваіх сацыяльных роляў і сувязяў з грамадствам, праявіць сябе як асобу з розных бакоў і ў розных грамадска-творчых якасцях. Гэты прынцып заснаваны на творчай актыўнасці, апоры на свядомасць і актыўнасць, зацікаўленасць і захопленасць удзельнікаў.

Прынцып грамадскай значнасці ў сацыякультурнай дзейнасці мастацкага калектыву фальклорнага кірунку рэалізуецца найбольш шырока. У работах даследчыкаў А. С. Кавальчук і Б. А. Цітова справядліва адзначаецца, што гэты прынцып служыць выражэннем сувязі ўдзельніка калектыву з жыццём сваёй вёскі, горада, краіны і ўсёй планеты. Важна ўсведамляць сацыякультурную дзейнасць

мастацкага калектыву фальклорнага кірунку па асваенні, стварэнні і распаўсюджванні каштоўнасцей нацыянальнай культуры як вельмі значную і карысную для грамадства.

На прынцып дыферэнцыраванага падыходу да розных сацыяльна-дэмаграфічных груп указвалі А. Д. Жаркоў, В. В. Пярвушына, В. М. Чыжыкаў, Б. А. Цітоў і інш. Такі падыход прадугледжвае ўлік індыўідуальных інтарэсаў, патрэбнасцей, здольнасцей дзяцей, а таксама рэалізацыю іх творчага патэнцыялу падчас вучэбна-мастацкай, выканальніцкай і грамадска-карыснай дзейнасці ў мастацкім калектыве. Неабходна забеспячэнне камфортнага стану кожнага ўдзельніка ў прыватнасці і калектыву ў цэлым, стварэнне станоўчага маральна-псіхалагічнага клімату. Вельмі важна пры арганізацыі дзейнасці калектыву ўлічваць узроставыя асаблівасці аўдыторыі. Так, напрыклад, галоўная спецыфіка падлеткавага ўзросту – імкненне прывіць сябе ў грамадска-карыснай дзейнасці, імкненне да даросласці, якое выяўляецца ў адносінах з кіраўнікамі і аднагодкамі. Адбываецца паступовае ўваходжанне ў групу аднагодкаў, якая выступае крыніцай норм, паводзін і атрымання пэўнага сацыяльнага статусу.

Прынцып педагагічнай падтрымкі звязаны з разуменнем ама-тарскай мастацкай дзейнасці як дзейнасці абавязкова педагагічна арганізаванай і кіруемай у прасторы ўстаноў культуры і адукацыі. Гэта абумоўлена не толькі функцыянаваннем калектыву як займальнага асяроддзя, але і як сродку развіцця і фарміравання асобы. Педагагічная падтрымка ў рабоце з дзецьмі характарызуецца абавязковым спалучэннем сістэматычнасці і мэтанакіраванасці, бесперапыннасці і паслядоўнасці, індыўідуальна-асобаснага і калектывнага ўзаемадзеяння. Акрамя гэтага, важна выкарыстанне вядучых ідэй педагагікі супрацоўніцтва (азінства мэт педагога і выхаванца, павага і разуменне яго асобных і біягенетычных асаблівасцей, апора на прадукцыйную матывацыю дзейнасці, выкарыстанне сучасных метадаў выкладання) і якасць узаемадзеяння кіраўніка калектыву з удзельнікамі (дэмакратычны, дыялогавы і творчы стылі зносін, саўдзел).

Некаторыя навуковыя палажэнні адносна *прынцыпу добра-ахвотнасці і агульнадаступнасці* можна знайсці ў работах М. А. Арыярскага, А. Д. Жаркова, А. С. Кавальчук, В. В. Пярвушынай, Я. І. Смірновай, Б. А. Цітова, В. М. Чыжыкава і інш. Для дзейнасці мастацкіх калектываў ён найбольш важны ў сувязі з магчымасцю далучэння ўсіх без выключэння дзяцей да мастацкай

дзеінасці з улікам іх патрэбнасцей і інтарэсаў. Дадзены прынцып адлюстроўвае магчымасць свабоднага выбару заняткаў з усёй разнастайнасці відаў і форм дзеінасці, прапанаваных сацыяльна-культурнымі ўстановамі. Від, узровень, змест абранай мастацкай дзеінасці адлюстроўвае ўзровень духоўнага развіцця асобы. У гэтым яе каштоўнасць і значнасць.

Прынцып традыцыйнага выхавання ў працы ў сучасных умовах мастацкага калектыву трансфармаваўся ў *прынцып выхавання ў сумеснай сацыякультурнай дзеінасці* і выхавання станоўчых адносін да працы. Тут важны і станоўчы прыклад кіраўніка, і ўключэнне ўсіх дзяцей у сумесную дзеінасць, і дысцыплінаванасць, і выхаванне любві да працы. Выкананне канцэртных нумароў, упрыгожванне сцэны, выраб і аздабленне сваімі рукамі касцюмаў, рэквізіту, шумаваых інструментаў і іншых рэчаў – усё гэта адначасова і працэс стварэння пэўнага мастацкага прадукту, і эфектыўны сродак далучэння дзяцей да дзеінасці па авалодванні, захаванні, стварэнні і распаўсюджванні каштоўнасцей нацыянальнай культуры.

У мастацкай дзеінасці калектываў фальклорнага кірунку *прынцып пераемнасці* вельмі актуальны. Работа з фальклорным матэрыялам прадугледжвае засваенне дзецьмі выпрацаваных на працягу стагоддзяў шматлікімі пакаленнямі маральна-этычных норм жыцця, духоўных каштоўнасцей, традыцый, сапраўдных узораў культурнай спадчыны. Г. П. Арлова справядліва разумее гэты прынцып як узаемасувязь і ўзаемазалежнасць педагагічных ідэй і выхаваўчага вопыту, выпрацаваных народамі на працягу шматвяковай гісторыі, з выкарыстаннем тэорыі і практыкі навуковай педагагікі. З улікам гістарычнай перспектывы задача навуковай педагагікі – выкарыстаць народную мудрасць у інтарэсах вырашэння надзённых педагагічных праблем [2, с. 6–7]. Сапраўды, традыцыйная культура як камунікатыўная з’ява забяспечвае духоўную сувязь паміж пакаленнямі, арганізуе ўзаемадзеянне сістэмы «прырода – соцыум – чалавек». Першапачаткова з’яўляючыся актыўным «удзельнікам» інфармацыйнага працэсу, традыцыйная культура выконвае функцыю генетычнага механізму, які захоўвае інфармацыю пра гісторыю, этапы фарміравання грамадства, умовы жыцця і дзеінасці, этнічны патэнцыял. Дадзены прынцып у фальклорным калектыве найбольш актыўна рэалізуецца ў час дзеінасці па

адраджэнні народных традыцый, вывучэнні і прапагандзе фальклору, зборы вусна-паэтычнай народнай творчасці ад носьбітаў традыцый. Важна таксама ўключэнне бацькоў, родных і знаёмых удзельнікаў калектываў у іх мастацкую дзейнасць праз разнастайныя вучэбна-мастацкія і канцэртныя мерапрыемствы.

Такім чынам, можна вылучыць наступныя асноўныя прынцыпы, адпаведныя сацыякультурнай дзейнасці сучасных дзіцячых мастацкіх калектываў фальклорнага кірунку. Гэта прынцыпы прыродаадпаведнасці, гуманізму і дэмакратызму, спалучэння этнакультурнага і полікультурнага выхавання, актыўнасці і ініцыятывы, грамадскай значнасці, дыферэнцыраванага падыходу, педагогічнай падтрымкі, добраахвотнасці і агульнадаступнасці, выхавання ў сумеснай сацыякультурнай дзейнасці, пераемнасці.

---

1. *Ариарский, М. А.* Прикладная культурология / М. А. Ариарский. – СПбГУКИ, Ассоц. музеев России.– 2-е изд., испр. и доп.– СПб. : Эго, 2001. – 287 с.

2. *Арлова, Г. П.* Народная педагогіка як сродак выхавання вучняў : дапам. для педагогаў агульнаадукацыйных устаноў і устаноў пазашкольнага выхавання і навучання / Г. П. Арлова. – Мінск : Нац. ін-т адукацыі, 2009. – 144 с.